

KIRJA-ARVOSTELUJA

Antti Tuuri, Amerikan raitti, Otava 1986, s. 330.

Tuotteliaan pohjalaisen kirjailijan uusin romaani kertoo Hakalan suvun vaiheista kahdella mantereella. Päähenkilö on eteläpohjalainen pienyrittäjä Erkki - mattokutomon omistaja - joka vaimonsa ja samanlaiseen tilanteeseen päätyneen puusepäntuotteen omistajan, Taiston, kanssa lähtee verottajaa pakoon Floridaan. Pakomatka käy Turun kautta Tukholmaan, josta jatketaan Floridaan - kaikki kolme dollareilla kankeaksi teipattuina. Täällä asunnot jo odottavat tulijoita, sillä pääomia on siirretty jo aikaisemmin uudelle mantereelle.

Sopeutuminen uusiin oloihin ja kuumaan ilmastoon ei ole helppoa. Niinpä ensimmäistä lasta odottava vaimo palaa Suomeen, kun Erkki on yhdessä amerikkalaisen Oton kanssa ajamassa hummerilastia Floridasta Kanadaan. Huomattuaan Montrealissa kuljetuksen todellisen tarkoituksen Erkki jättää Oton ja lähtee Sudburyyn, jonne hänen isoisänsä oli muuttanut 1920-luvulla ja jäänyt sille tielle. Erkki käy isoisänsä haudalla ja löytää puhelinluettelosta Hakalan suvun kanadalaisen haaran. Lopuksi sankari palaa Floridaan odottamaan verorikoksen vanhenemista ja Suomeen paluuta.

Antti Tuuri on perehtynyt laajasti juuri Etelä-Pohjanmaata ravistelleeseen siirtolaisuusilmiöön. Olen kahdesti nähnyt Tuurin Siirtolaisuusinstituutin kirjastossa lainaamassa alan kirjallisuutta. Lisäksi hän on käynyt Pohjois-Amerikassa tutustumassa siirtolaisien oloihin. Niinpä kirjassa on vahva siirto-

laishistorian näkökulma. Tämä ilmenee lähinnä toisen polven amerikkalaisen Oton jutustelussa ajomatalla Floridasta Montrealiin. Otto oli viettänyt lapsuutensa suomalaisella osuustoimintafarmilla Georgiassa ja kuullut suomalaisten siirtolaisten vaiheista isältään, joka oli mm. ollut Neuvosto-Karjalassa 1920-luvun lopulla. Otto ei liene aivan tyyppilinen amerikkalaisen jälkeläinen. Harvalla toisen polven suomalaisella on näin laajat tiedot suomalaisen siirtolaisuuden historiasta alkaen 350 vuotta vanhasta Delaware-asutuksesta ja Matti Kurikan vaiheista. Erityisesti kaipasin Oton suusta amerikkalaisten omaa kieltä - fengliskaa. Vasta Sudburyssä Kanadassa alkaa esiintyä kerronnalle verevyttä antavaa fengliskaa.

Toinen kommentti siirtolaishistorian näkökulmasta koskee Hakalan kanadalaisen sukuhaaran löytymistä puhelinluettelon avulla. Tällaisia tapauksia lienee myös elävässä elämässä, mutta tuntuisi epätodennäköiseltä, etteikö Kauhavalla olisi jo 1930-luvulla tiedetty naiseen menevän ja vaimonsa jättäneen Hakalan isännän avioituneen v. 1930 naapuripitäjästä lähteneen tytön kanssa. Tämän naisen romaanin päähenkilö nyt tapaa mummona Sudburyssä. Kun samasta pitäjästä kotoisin olleet siirtolaiset usein asettuivat samalle paikkakunnalle Pohjois-Amerikassa, vähintään vuoden kuluessa joku palaava siirtolainen tai kotimaahan lähetetty kirje olisi kertonut kaksinnaimisesta. Tuuri on oikeassa siinä, että siirtolaiseksi lähtö oli usein hygieninen tapa ottaa avioero - lähdeettiin sitten Amerikkaan tai Australiaan.

“Amerikan raitti” - tässä tapauksessa lähinnä “Floridan raitti” - kirjalla on vielä yksi tärkeä yhteiskunnallinen viestinsä. Suomalaisen verottajan karvainen käsi on ollut tärkeä maastamuuton syy. Tällaisen kuvan olen saanut liikkeessani suomalaisten parissa Pohjois-Amerikassa ja Australiassa. Jouduttuaan 1950- ja 1960-luvuilla epäoikeudenmukaiseksi kokemansa harkintaverotuksen uhreiksi he eivät nähneet muuta ratkaisua, kuin siirtyä toiselle mantereelle. Heillä ei ehkä ollut dollareita paidan alla, mutta heillä saattoi olla hyvä yritysidea ja usko omiin kykyihinsä. Eräitä työpaikkoja Suomi on täten menettänyt, mutta toiselta puolelta Suomen oloissa ja markkinoilla heillä ei ehkä olisi ollut mahdollisuuksia sellaisiin tuloksiin kuin uusissa kotimaissaan. Siirtolaiseksi lähtö on usein pitkän harkinnan tulos, ja ehkä

viimeinen verolappu on ollut se oljenkorsi, joka on katkaissut kamelin selän. Joka tapauksessa verotuksen vaikutus maastamuuttoon osana yksilön ja yhteisön välistä konfliktia olisi mielenkiintoinen tutkimusongelma. Se voi olla sitä myös tulevaisuudessa.

“Amerikan raitti” tarjoaa lukuelämyksen ennen kaikkea pohjalaiselle, joka tuntee lähialueen ja sen ihmisten menttaliteetin. Hyvistä myyntiluvuista päätellen Tuurin pohjalainen huumori on avautunut myös muista maakunnista oleville lukijoille.

Kirjan kerronta on novellimaisen kevyesti etenevää. Jatkossa saanemme odottaa Tuurilta lisää siirtolaistemasta. Suomalaisen siirtolaisuuden historia on pohjaton aarrearkku.

Olavi Koivukangas

... VIINA JA VAPAUUS

Enrique Tessieri: Kaukainen maani. Pääte-pysäkki Colonia Finlandesa. Alkuperäiskäsi-kirjoituksesta toimittanut Tellervo Riikonen. WSOY 1986.

Argentiinalais-suomalaisen Enrique Tessierin “Kaukainen maani” on kirja, johon tartuin voimakkaan ristiriitaisin tuntein. Syy sisäiseen myrskyyni oli yksinkertainen: uutuuskirjan aihe on riipaisevan läheinen. Latinalaisen Amerikan suomalaiset kun on ikiomakseni kokema tutkimusaihe jo kahdenkymmenen vuoden takaa. Vaikka saatinkin kuulostaa pateettiselta, uskaltaisın puhua suuresta rakkaudesta, jonka eteen tuli uhrattua paljon.

Tutkimus- ja kirjoitusintoni murtui aikoi-naan vihjaileviin epäilyksiin aiheen merkittävydestä. Pienten eksoottisten suomalais-siirtokuntien tutkimuksesta ikään kuin puuttui massaa ja ytyä. Kvantitatiivisen tutkimus-otteen rehennellessä puuttui ymmärrystä

hienosyisemmille ongelmille. Kustantajien nyrpeät naamat eivät juuri intoa lisänneet.

Ilmeitä on nyt kuitenkin tapahtunut. Vajaan vuoden sisällä on ilmestynyt aihepiiristä kaikkiaan kolme kirjaa: Teuvo Peltoniemen “Kohti parempaa maailmaa”, Pirjo Tuomisen “Jälkeemme kukkiva maa” ja nyt uusimpana Enrique Tessierin “Kaukainen maani”. Apurahoistakaan ei enää tunnu olevan minkäänlaista pulaa. Ilmeisesti varmin konsti saada kunnon apurahat on ryhtyä tutkimaan aihetta, jonka kimpussa toinen tutkija on puurtanut hikihatussa vuosikausia. Mielenkiintoista ja paljon puhuvaa!

Jonkinlaista kuumetta todistaa jo se, että Latinalaisen Amerikan suomalaisten tutkimukseen liittyviä kyselykirjeitä on tullut Uuden Seelannin Christchurchia myöten. Samalla kun kaikesta tästä voi olla iloinen, olo tuntuu hieman ahdistuneelta: tuntee jäävänsä väkisinkin jalkoihin.

Ensimmäisen kerran Tessieri kuuli Argentiinan suomalaissiirtokunnasta Colonia Finlandesasta vuonna 1975, siis parisen vuotta

oman pitkän tutkimusmatkani jälkeen. USA:ssa antropologian koulutuksen saanut kirjoittaja suoritti tällöin asepalvelustaan Argentiinassa, löysi Colonia Finlandesin ja omien sanojensa mukaan ”oppi rakastamaan näitä ihmisiä”. Tätä rakkautta ei ole syytä epäillä; sen olen itsekin merkillisellä tavalla kokenut. Kun aikoinani lähdin siirtokunnasta, joka eli viimeisiä hengenvetojaan, itkin katkerasti kulkiessani pitkin suomalaisten kohtalontietä picada finlandesaa.

Tessierin kouriintuntuva rakkaudentunnustus ”Kaukainen maani” syntyi ilmeisesti myös varsin voimakkaiden kokemusten ja antaumuksellisen kenttätöiden jälkeen. Hän onnistui avaamaan viimeiset suomalaiset ja sai heidät kertomaan elämänsä tarinat. Suunnilleen nämä samat tarinat ja paljon muita kuulin vuosia aikaisemmin. Koska näissä kertomuksissa siirtokunnan ihmiset riisutaan täysin paljaksi, en kuitenkaan katsonut olevani niistä suoraan kirjoittaja.

Tessieri on tehnyt täysin toisen ratkaisun. Hän tuntuu tarjoavan lukijoilleen kaiken sen, mikä hänelle on uskottu mainiten jokaisessa kohdassa henkilöt heidän omilla nimillään. Korvani ovat erottavinaan maanalaista mulan rapinaa, kun kuolleet kääntyvät haudoissaan. Erityisen suurella myötätunnolla ajattelen vanhaa ystävääni Don Arturo Heinoa, jota hänen ehtoisa Helga-emäntänsä läpivalaisee kertomuksissaan munaskuita myöten. Itse asiassa minua kiinnostaa, tarkoitikkohan Helga juttunsa kaikkien suomalaisten luettaviksi. Miten on käsitettävissä rakkaudentunnustus, miten kunnianosoitus suomalaisille!

Kirjan kertomukset on ryhmitelty kronologisesti viiteen ryhmään: prologiin, kolmeen pääosaan ja epilogiin. Pääpaino on vuonna 1906 perustetun siirtokunnan myöhemmissä vaiheissa, ja kertoja ylitse muiden on juuri Helga Heino, Niskasten tytär. Kollektiivisesti ottaen kirja onkin ennen kaikkea Niskasten suursuvun suorapuheista sukukronikkaa.

”Kaukainen maani” alkaa tavalla, joka herättää monia kysymyksiä: Mistä oikein

on kysymys? Mikä on Tessierin osuus? Mitä on tehnyt toimittajaksi mainittu Tellervo Riikonen? Mikä on alussa kiitettyjen kirjailijakuuluisuuksien Christer Kihlmanin ja Eeva Kilven rooli? Kuinka uskollista kirjan teksti on alkuperäisten kertomusten tarkalle sanamuodolle? Mihin jäivät tuikitarpeelliset kuvat?

Uskon, että moni lukija, joka kirjaan tarttuu, eksyy alun käsittämättömään hämähäkkiin ja keskeyttää ärtyneenä etenemisensä. Ilman olosuhteista johtuvaa ”pakkoa” olisin heittänyt kirjan helvetin kuuseen - objektiivisin perustein.

Alkushokin jälkeen sinnikäs lukija kuitenkin palkitaan. Kirjan imu tiukkenee, ja parhaimmillaan jutut ovat riemastuttavia. Lukija pääsee tirkistelemään siirtokunnan elämää kuin avaimenreiästä. Kielikin on parhaimmillaan suorastaan maukasta - ties kenen ansiosta. Mikä merkillisintä, siirtokunnasta alkaa hahmottua varsin aito ja monipuolinenkin kuva. On arkea ja juhlaa, suomalaisten perinnettä ja brasilialais-argentiinalais-paraguaylaista folklorea venäläis-saksalaisin maustein. Suomalaisten käyttämästä fincasteljaanosta saa ainakin hyvän aavituksen.

Ennen kaikkea kirjassa vilisee käärmeitä, hietakirppuja ynnä muita höntysiä ja luonnollisesti kunnan suomalaisia juoppoja. Eivätkä alkoholistit jää anonyymeiksi; eivät myöskään lähtenyt vesipojiksi. Väkivalta vainoaa, paha ja äkillinen kuolema odottaa saalistaan. Miehet sortuvat toinen toisensa jälkeen, mutta jotkut naiset jaksavat ihmeellisesti täälläkin.

Tessieri moitiskelee Olavi Paavolaista ja 1970-luvun suomalais-saksalaista filmiryhmää siirtolaisten tunteiden loukkaamisesta. Todettakoon, että viimeksimainittu oli edesauttamassa sitä, että monet hädänalaisessa asemassa olleet suomalais-siirtolaiset alkoivat saada eläkettä Suomesta. Ilmeisesti tämä olikin kovin paha asia. Mene ja tiedä. Ainakin se aiheutti kateutta.

Tessieriä ei lainkaan näytä vaivaavan epäily omien paljastustensa korrektisuudesta. Ei voi välttyä vaikutelmalta, että todellisuudessa Tessieri itse on loukkaantuneista loukkaantunein oman isänmaansa Argentiinan saamasta kielteisesti kuvasta. Hänen mu-

kaansa suomalaisille on tarjoutunut Argentiinan takamaissa kaunis tapa vapaaseen elämään, jolla toki on ollut hintansa. Tiedän tarkasti, että tämä hinta on ollut korkea.

Olavi Lähteenmäki

Olavi Koivukangas and John Stanley Martin, The Scandinavians in Australia. Melbourne 1986.

I serien Australian Ethnic Heritage Series, där tidigare nio bland Australiens många invandrarnationer presenterats, har nu turen kommit till skandinaverna. Boken omfattar 232 sidor och är försedd med ett flertal illustrationer.

Författare är Olavi Koivukangas, chef för Migrationsinstitutet i Åbo och John Stanley Martin, professor vid Universitetet i Melbourne, båda synnerligen väl förtrogna med det forelagda ämnet.

Även om skandinaverna aldrig utgjort ett talrikt inslag bland Australiens befolkning - 1986 omkring 17 000 eller 0,11 % av det totala antalet invånare - har de likväl låtit tala om sig i olika sammanhang. Charles Price, berömd professor vid Universitetet i Canberra, som står för bokens förord, karakteriserar skandinavernas förflutna i Australien såsom "colourful and important".

Författarna delar upp den historiska delen i dessa *tidsavsnitt*, före 1870, 1870-1900, 1901-1949, 1950-1985. De fångar skickligt och fångslande in det väsentligaste av vad som tilldragit sig, där skandinaver varit med, alltifrån vetenskapare på kapten Cooks fartyg via guldgrävare i Victoria och sockerrörsfarmare i Queensland fram till våra dagars immigranter. Under stor del av tiden är också inslaget av sjöfolk mycket starkt.

Ett antal färgstarka *personligheter* passerar härunder revy: Linnélärjungen Daniel

Solander, kaptenen Jørgen Jørgensen, sockerkungen Edward Knox, storgordsägarna Charles och William Archer, skeppsredaren Carl F. Liljevalch, journalisten Corfitz Cronqvist, prästen Peter P. Wideman, klarinettisten J.W. Lundborg, mångsysslaren Claus Grønn, konstnären Knud Bull, plantskolegrundaren Carl Axel Nobelius, zoologen Carl S. Lumholtz, författaren Henry Lawson, konsulin greve Birger Mörner, Trans-kaptenen Edvin Lundgren, handelskammarsekretären Gustaf M. Lindergren, generalkonsuln Ivar Stenström, Norden-redaktören Jens Lyng, organisten och kompositören Magnus Lagerlöf, operasångerskan Agnes Janson, skeppsredarfamiljen Halvorsen, ingenjören James D. Waern, Alfa-Laval-agenten Erik Östberg, artisten Karl M.O. Friström, premiärministern över Queensland Sir John Bjelke-Petersen, skulptrisen Carola Cohn, pastorerna Lage Tyréus och Håkan Eilert, damklubbspresidenterna Steila Sundell och Marie-Louise Stenström, ingenjören Lars Mykkeltvedt, byggmästaren Oscar Lundgren, generalkonsuln Erik Jensen, restauranthefen Maud Edminston, professorn Göran Hammarström, arkivforskaren James L. Sanderson och många andra.

De här nämnda personerna skildras och placeras in i sina sammanhang, och de har alla gjort betydelsefulla insatser, var och en inom sitt område i Australien.

Författarna är emellertid *medvetna* om, att fokuseringen på de kända namnen och de ofta välbekanta insatserna inte är helt rättvisande. De skriver således på bokens sis-

ta sida, 227, så här:

"We have needed, at times, to focus on men and women of mark who have played an important role in their time. But they are few. Perhaps the people of real significance are the often unnamed and unsung who have quietly built up from below the warp and weft that makes Australia".

Så till recensentens värdeomdömen:

Det är frågan om, trots författarnas argumentering, det ändå inte hade varit lämpligare, att boken fått omfatta Norden istället för enbart Skandinavien. Finland saknas i varje fall i detta exklusiva sammanhang. Jag saknar likaledes att skandinavernas relation till andra invandrarnationer - kulturmötesprocesser - inte beröres, men allra mest kanske att skandinaviska särdrag, förklaring av kulturella fenomen och handlingsmönster, inte tas upp till penetration. Frågor om anpassning, ackulturation, integration och assimilation kunde även haft en plats.

Bibliografin verkar vidare vara något god-

tyckligt uppställd. Ulf Beijboms stora arbete, Australienfararna (1983), egendomligt nog utelämnats. Andra arbeten som t.ex. Olof Traungs, i och för sig, goda bok om Kapten Lundgren, som dock har liten relevans i detta sammanhang, har däremot tagits med. Mark Garner har fått med inte mindre än tre arbeten under det att det stora nordiska fältarbetet "Antipod-projektet", som genomfördes under början av 1980-talet, ej får något omnämnande alls. Namn har även felstavats, exempelvis på s. 187.

Till sist, i stort har Koivukangas och Martin emellertid lyckats utomordentligt väl med sin bok. Ja, det måste faktiskt betecknas som en berömvärd prestation att åstadkomma en sådan kvalificerad översikt! Den bör verkligen ha sin givna plats i bibliotekens referenshyllor.

Allan T. Nilson,
docent vid Göteborgs universitet.